

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3>

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 26-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 24
Adadi: 100. Buyurtma: № 72.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi sho'basini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq sho'basini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев, Е. Ярмолик,
Э. Шарипов, К. Абдувалиева,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
26.06.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 24. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 72.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – заведующая сектором экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev, E. Yarmolik, E. Sharipov, K. Abduvalieva, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.06.2026.

Paper size: A4. Cond.p.f: 24.

Units: 100. Order: № 72.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovaty – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Head of the Department of Environmental Law of the Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **TOSHQULOV JURABOY, QURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Globallashuv sharoitida davlatni o'rganish prinsiplari: nazariy-metodologik tahlil
- 19 **ZOKIROV SHOXRUXBEK ZOHIDJON O'G'LI**
Qonunchilikni kodifikatsiya qilishning nazariy va amaliy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 26 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**
Axborotga bo'lgan huquqning tarixiy taraqqiyoti va internet muhitida uning huquqiy shakllanishi
- 31 **ABDURAYIMOV MUXAMMAD SUVONQUL O'G'LI**
Malakali yuridik yordam ko'rsatishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari va uni amalga oshiruvchi subyektlar tarkibi muammolari
- 35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ O'G'LI**
Mahallaning davlat xizmatlari ko'rsatishdagi o'rni va davlat organlari bilan o'zaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish
- 43 **SOBIROV UMID SOBIR O'G'LI**
Akademik erkinlikning konstitutsiyaviy-huquqiy va institutsional kafolatlari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 53 **TOPILDIYEV BAXROMJON RAXIMJONOVICH**
Patent huquqi tarixi va zamonaviy funksiyasi: Yevropa va AQSH tajribasi
- 61 **RAHMONQULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Shartnoma tuzish bo'yicha muzokaralar: ommaviy va xususiy jihatlarni ajratish
- 74 **XO'JAYEV SHOXJAXON AKMALJON O'G'LI**
Ijtimoiy tarmoqlardagi kontent asar sifatida
- 85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Korporativ boshqaruv kodeksini normativ-huquqiy hujjat sifatida qabul qilish: muammolar, zarurat va takliflar
- 93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON O'G'LI**
Raqamli aktivlarni meros qilib qoldirishning huquqiy muammolari: O'zbekiston va xorij amaliyoti
- 102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediatsiya va arbitraj: O'zbekistonda investitsiya nizolarini hal etishning gibrid shakllarini rivojlantirish istiqbollari

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOY TA'MINOT HUQUQI

- 111 **ABDULLAYEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
O'zbekistonda bolalar mehnati va uning xalqaro-huquqiy tartibga solinishi

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 122 **XOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Ekologik huquqda raqamlashtirish va sun'iy intellekt

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

131 BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR O'G'LI

Sudyalar mustaqilligi va uni ta'minlash kafolatlarining nazariy-huquqiy tahlili: takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

139 ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK O'G'LI

Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzishning ijtimoiy xavfliligi va uning jinoiy javobgarlikni belgilashdagi ahamiyati

147 JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAXAMMADI QIZI

Odam savdosi uchun jazo muqarrarligini ta'minlash mexanizmlari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

155 MELSOVA KAMILA BAXADIROVNA, ABDULLAYEV RUSTAM KAXRAMANOVICH

Isbotlash tizimida raqamli dalillardan foydalanishning muammoli jihatlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

165 MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

Giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurashishning ijtimoiy-huquqiy mohiyati

171 AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM O'G'LI

Zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik: milliy va xalqaro-huquqiy tahlil

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

178 NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN O'G'LI

Xorijiy mamlakatlarda davlat xaridlarini raqamlashtirish va korrupsiya xavfini kamaytirish mexanizmlari

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

186 XUDAYBERDIYEVA MAFTUNA ZAFAR QIZI

Bola huquqlarining tasnifi: xalqaro va milliy huquqiy yondashuvlar va ularni amalga oshirish mexanizmlarining tizimli tahlili

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

197 NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA

Voyaga yetmagan jinoyatchi shaxsining kriminologik tavsifi va uning belgilari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 ТОШКУЛОВ ЖУРАБОЙ, КУРБАНОВА ЭЛЬМИРА АСАДОВНА

Принципы изучения государства в условиях глобализации: теоретико-методологический анализ

19 ЗОКИРОВ ШОХРУХБЕК ЗОХИДЖОН УГЛИ

Теоретические и практические вопросы кодификации законодательства

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

26 ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ

Историческое развитие права на информацию и его правовое становление в интернет-среде

31 АБДУРАЙИМОВ МУХАММАД СУВОНКУЛ УГЛИ

Конституционно-правовые основы и проблематика субъектного состава оказания квалифицированной юридической помощи

35 НУРМАТОВ СУННАТИЛЛО УЗОК УГЛИ

Роль махалли в предоставлении государственных услуг и совершенствование механизмов взаимодействия с государственными органами

43 СОБИРОВ УМИД СОБИР УГЛИ

Конституционно-правовые и институциональные гарантии академической свободы

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

53 ТОПИЛДИЕВ БАХРОМЖОН РАХИМЖОНОВИЧ

История и современные функции патентного права: опыт Европы и США

61 РАХМОНКУЛОВА НИЛЮФАР ХОДЖИ-АКБАРОВНА, КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ

Переговоры о заключении договора: разграничение публичного и частного аспекта

74 ХУЖАЕВ ШОХЖАХОН АКМАЛЖОН УГЛИ

Контент в социальных сетях как произведение

85 САИДОВ ИБРОХИМ АНВАРОВИЧ

Принятие кодекса корпоративного управления в качестве нормативно-правового акта: проблемы, необходимость и предложения

93 АКРАМОВ АКМАЛЖОН АНВАРЖОН УГЛИ

Правовые проблемы наследования цифровых активов: опыт Узбекистана и зарубежная практика

102 ИНАМДЖАНОВА ЭЛНОРА ЭЛБЕКОВНА

Медиация и арбитраж: перспективы развития гибридных форм разрешения инвестиционных споров в Узбекистане

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

111 АБДУЛЛАЕВА ДИЛФУЗА САИДАЗИМОВНА

Детский труд в Узбекистане и его международно-правовое регулирование

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

122 ХОЛМУМИНОВ ЖУМА ТОШТЕМИРОВИЧ

Цифровизация и искусственный интеллект в экологическом праве

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

131 БОБОНАЗАРОВ МУХАММАДЖОН МУЗАФФАР УГЛИ

Независимость судей и теоретико-правовой анализ гарантий её обеспечения:
вопросы совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

139 АБДУРАСУЛОВА КУМРИНИСА РАИМКУЛОВНА, РАШИДОВ ШАВКАТБЕК РАВШАНБЕК УГЛИ

Общественная опасность нарушения правил безопасности движения или эксплуатации
транспортных средств как основание уголовной ответственности

147 ЖУМАНИЁЗОВА ЗАРНИГОР МАХАММАДИ КИЗИ

Механизмы обеспечения неотвратимости наказания за торговлю людьми

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

155 МЕЛСОВА КАМИЛА БАХАДИРОВНА, АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ КАХРАМАНОВИЧ

Проблемные аспекты использования цифровых доказательств в системе доказывания

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

165 МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ

Социально-правовое значение противодействия незаконному обороту наркотических средств

171 АКБАРОВ САИДАКБАР РУСТАМ УГЛИ

Ответственность за военные преступления в условиях современных вооружённых
конфликтов: национально-правовой и международно-правовой анализ

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

178 НУРИДИНОВ РАМЗИДИН ЛУТФИДИН УГЛИ

Цифровизация государственных закупок и механизмы снижения коррупционных
рисков в зарубежных странах

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

186 ХУДАЙБЕРДИЕВА МАФТУНА ЗАФАР КИЗИ

Классификация прав ребёнка: системный анализ международно-правовых и
национально-правовых подходов и механизмов реализации

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

197 НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника и
её признаки

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **TOSHKULOV JURABOY, KURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Principles of studying the state in the context of globalization: a theoretical and methodological analysis
- 19 **ZOKIROV SHOKHRUKHBEK ZOHIDJON UGLI**
Theoretical and practical issues of legislative codification

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 26 **ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEK UGLI**
Historical development of the right to information and its legal formation in the internet environment
- 31 **ABDURAYIMOV MUKHAMMAD SUVONKUL UGLI**
Constitutional-legal foundations and problematics of the subject composition of qualified legal aid provision
- 35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ UGLI**
Improving the role of the mahalla in the provision of public services and mechanisms for interaction with state bodies
- 43 **SOBIROV UMID SOBIR UGLI**
Constitutional-legal and institutional guarantees of academic freedom

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 53 **TOPILDIEV BAKHROMJON RAKHIMJONOVICH**
History and modern functions of patent law: the experience of Europe and the United States
- 61 **RAHMONKULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Contract negotiations: definition of public and private aspects
- 74 **KHUJAEV SHOKHJAKHON AKMALJON UGLI**
Content on social media as a work
- 85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Adoption of the corporate governance code as a regulatory-legal document: problems, needs and suggestion
- 93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON UGLI**
Legal problems of inheriting digital assets: Uzbekistan and foreign practice
- 102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediation and arbitration: prospects for the development of hybrid forms of investment dispute resolution in Uzbekistan

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

- 111 **ABDULLAEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
Child labour in Uzbekistan and its international legal regulation

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 122 **KHOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Digitalization and artificial intelligence in environmental law

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR’S CONTROL.
ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

131 BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR UGLI

Theoretical and legal analysis of the independence of judges and guarantees for ensuring it: issues of improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

139 ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK UGLI

Social danger of violation of safety rules for transport vehicle movement or operation and its significance in establishing criminal liability

147 JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAKHAMMADI KIZI

Mechanisms for ensuring the inevitability of punishment for human trafficking

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

155 MELSOVA KAMILA BAKHADIROVNA, ABDULLAEV RUSTAM KAKHRAMANOVICH

Problematic aspects of the use of digital evidence in the evidentiary system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

165 MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

The socio-legal significance of combating the illegal drug trade

171 AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM UGLI

Liability for war crimes in the context of modern armed conflicts: a national and international legal analysis

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

178 NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN UGLI

Mechanisms for the digitalization of public procurement and the reduction of corruption risks in foreign countries

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

186 KHUDAYBERDIEVA MAFTUNA ZAFAR KIZI

Classification of children’s rights: a systematic analysis of international and national legal approaches and implementation mechanisms

12.00.15 – CRIMINOLOGY

197 NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA

Criminological characteristics and signs of the personality of a juvenile offender

Kelib tushgan / Получено / Received: 21.04.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 01.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.06.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3./UIJU2974>

UDC: 347.771(045)(575.1)

PATENT HUQUQI TARIXI VA ZAMONAVIY FUNKSIYASI: YEVROPA HAMDA AQSH TAJRIBASI

Topildiyev Baxromjon Raximjonovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Fuqarolik huquqi sho'bası professori,

yuridik fanlar doktori

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6097-251X>

e-mail: brakhimjonovich@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada patent huquqining tarixiy rivojlanish bosqichlari, uning shakllanish jarayonidagi asosiy huquqiy omillar hamda zamonaviy davrdagi funksional ahamiyati tahlil etilgan. Xususan, Yevropa davlatlari va AQSH patent tizimlari misolida intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlarining evolyutsiyasi ko'rib chiqilgan. Tadqiqotning maqsadi patent huquqining tarixiy evolyutsiyasini tahlil qilish, uning zamonaviy huquqiy va iqtisodiy funksiyalarini ochib berish hamda ilg'or xorijiy tajriba asosida milliy tizimni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, maqolada patent tizimining innovatsiyalarni rag'batlantirishdagi roli, monopoliyaga oid muammolar, sud amaliyotining ta'siri va normativ-huquqiy tartibga solish masalalari ilmiy asosda yoritilgan. Xalqaro tajriba milliy qonunchilik bilan qiyosiy tahlil qilinib, O'zbekiston patent tizimini takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Tadqiqot natijalari patent huquqini rivojlantirish va amaliyotga tatbiq etishda ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Kalit so'zlar: patent huquqi, ixtiro, intellektual mulk, innovatsiya, monopoliya, Yevropa tajribasi, AQSH patent tizimi, sud amaliyoti

ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННЫЕ ФУНКЦИИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА: ОПЫТ ЕВРОПЫ И США

Топилдиев Бахромжон Рахимжонович,

доктор юридических наук,

профессор сектора гражданского права

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В настоящей статье проанализированы исторические этапы развития патентного права, основные правовые факторы его становления, а также его функциональное значение на современном этапе. В частности, на примере патентных систем европейских государств и США рассмотрена эволюция механизмов защиты интеллектуальной собственности. Цель исследования заключается в анализе исторической эволюции патентного права, раскрытии его современных правовых и экономических функций, а также разработке научно обоснованных предложений и рекомендаций по развитию национальной системы на основе передового зарубежного опыта. Кроме того, в статье на научной основе освещены вопросы роли патентной системы в стимулировании инноваций, проблемы монополизации, влияние судебной практики и нормативно-правового регулирования. Международный опыт сопоставлен с национальным законодательством, а также предложены рекомендации и предложения, направленные на совершенствование патентной системы Республики Узбекистан. Результаты исследования имеют научное значение для дальнейшего развития патентного права и его практического применения.

Ключевые слова: патентное право, изобретение, интеллектуальная собственность, инновации, монополия, европейский опыт, патентная система США, судебная практика

HISTORY AND MODERN FUNCTIONS OF PATENT LAW: THE EXPERIENCE OF EUROPE AND THE UNITED STATES

Topildiev Bakhromjon Rakhimjonovich,
Professor of the Department of Civil Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. *This article analyzes the historical development stages of patent law, the key legal factors in its formation, and its functional significance in the modern era. In particular, the evolution of intellectual property protection mechanisms is examined using the patent systems of European countries and the USA as an example. The aim of the research is to analyze the historical evolution of patent law, reveal its modern legal and economic functions, and develop scientifically grounded proposals and recommendations for the development of the national system based on advanced foreign experience. Additionally, the article scientifically examines the role of the patent system in stimulating innovation, monopoly issues, the impact of judicial practice, and regulatory issues. A comparative analysis of international experience with national legislation was conducted, and proposals and recommendations aimed at improving Uzbekistan's patent system were put forward. The results of the study are of scientific importance for the development and practical application of patent law.*

Keywords: *patent law, invention, intellectual property, innovation, monopolies, European experience, US patent system, legal practice*

Kirish

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida intellektual mulk huquqi, xususan, patent huquqi innovatsion rivojlanishning muhim huquqiy omillaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Patent tizimi ilmiy-texnik taraqqiyotni rag'batlantirish, yangi texnologiyalarni yaratish va ularni iqtisodiyotga joriy etishda asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, patent huquqi nafaqat ixtirochilar manfaatlarini himoya qiladi, balki jamiyat manfaatlarini xususiy manfaatlar o'rtasida muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Patent huquqining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon natijasi bo'lib, uning dastlabki ko'rinishlari Yevropa davlatlarida yuzaga kelgan. Keyinchalik ushbu institut AQSH huquq tizimida ham rivojlanib, zamonaviy patent tizimining muhim elementlariga aylangan. Tarixiy rivojlanish jarayonida patent tizimi turli bosqichlarni bosib o'tgan bo'lib, u har bir davrning iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlariga mos ravishda takomillashib borgan.

Bugungi kunda patent huquqi nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tashkilotlar va huquqiy mexanizmlar orqali intellektual mulkni himoya qilish tizimi yanada takomillashib bormoqda. Bu esa davlatlar o'rtasida texnologik hamkorlikni kuchaytirish, innovatsiyalar almashinuvi va global raqobat muhitini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, patent huquqining tarixiy rivojlanishini o'rganish, uning zamonaviy funksiyalarini tahlil qilish hamda ilg'or xorijiy tajribani milliy qonunchilik bilan qiyoslash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Yevropa va AQSH patent tizimlarining tajribasi asosida O'zbekiston patent tizimini takomillashtirish masalalari muhim ilmiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi patent huquqining tarixiy evolyutsiyasini tahlil qilish, uning zamonaviy huquqiy va iqtisodiy funksiyalarini ochib berish hamda ilg'or xorijiy tajriba asosida milliy tizimni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Asosiy qism

Patent huquqining tarixiy ildizlariga e'tibor qaratilsa, ixtiroga patent berish g'oyasining kelib chiqishi aniq emasligi ko'zga tashlanadi. Ba'zi manbalarda qadimgi yunon polislarida patent tizimiga o'xshash tartib mavjud bo'lgani qayd etiladi. Shunga qaramay, ko'pchilik tadqiqotchilar ilk norasmiy patentlash amaliyotini 1474-yilda Uyg'onish davri Italiyasida paydo bo'lgan deb hisoblaydi (Topildiyev, 2013).

Zamonaviy patent sifatida e'tirof etilgan dastlabki hujjat 1421-yilda Florensiya shahrida Filippo Brunelleschiga taqdim etilgan. U Florensiya sobori gumbazini qurish ishlari bilan tanilgan

bo'lib, unga Arno daryosi orqali marmar plitalar kabi og'ir yuklarni tashish uchun mo'ljallangan "Il Badalone" nomli yangi qayiq turini yaratgani uchun uch yil davomida ushbu texnologiyadan foydalanishga eksklyuziv huquq berilgan. Keyinchalik, 1474-yilda Venetsiya Senati tomonidan Venetsiya nizomi qabul qilinib, oshkor etilgan yangi va ixtirochilik xususiyatiga ega bo'lgan texnik yechimlarni himoya qilish tizimi joriy etildi.

Angliyada ixtiroga oid birinchi patent 1449-yilda qirol Genrix IV tomonidan kelib chiqishi flamandlarga borib taqaluvchi vitraj ustasi Jon Utinamga berilgan. U Angliyada ilgari noma'lum bo'lgan shisha ishlab chiqarish texnologiyasi uchun 20 yillik monopoliyaga ega bo'lgan. Ushbu usuldan Eton kollejining derazalarini bezashda foydalanilgan.

Monopoliyalar to'g'risidagi qonun qabul qilinganidan keyingi ikki asr davomida patent tizimi bevosita normativ-huquqiy aktlar bilan emas, balki sud amaliyoti orqali takomillashdi. Bu jarayonda advokatlar va sudyalarning patent huquqining qo'llanish mexanizmlarini izohlar hamda huquqiy talqinlar orqali shakllantirgan. Qirolicha Anna hukmronligi davriga kelib, patent berish tartibida muhim o'zgarishlar kuzatildi: endilikda patent egalaridan nafaqat ixtironing mohiyatini ochiqlash, balki uni amalda qo'llash usulini ham yozma tarzda taqdim etish talab etildi. Mazkur yondashuv "patent spetsifikatsiyasi" instituti shakllanishiga zamin yaratdi.

Patent spetsifikatsiyasini taqdim etish bo'yicha ilk amaliy namunalardan biri sifatida Jeyms Puklga 1718-yilda berilgan pulemyot patenti ko'rsatiladi. Bu patent ixtirochidan texnik yechim va uning qo'llanish tartibini batafsil aks ettirishni talab qilgan. Shuningdek, Arkrayt tomonidan 1785-yilda taqdim etilgan mashhur yigiruv mashinalari patenti tegishli spetsifikatsiya to'liq taqdim etilmagani sababli o'n yillik amaliy qo'llanishiga qaramay bekor qilingan. Bu hol ixtirochilik himoyasida shaffoflik va aniqlikning qanchalik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatib berdi.

XIX asr o'rtalariga kelib, patent berish jarayoni nihoyatda murakkab va iqtisodiy jihatdan qimmat bo'lib qolgan edi. Patent olish uchun ariza beruvchi yetti xil idoraga murojaat qilishi, ikki marotaba monarx imzosini olishi hamda har bosqichda yuqori miqdorda to'lovlarni amalga oshirishi lozim edi. 1760–1830-yillar oralig'idagi

sanoat inqilobi davrida texnologik rivojlanish keskin sur'atda kechgan bo'lsa-da, mavjud patent tizimi ushbu o'zgarishlarga moslashmagan edi. Aynan shu nomutanosiblik tizimni yangilash ehtiyojini kuchaytirgan hamda 1851-yilgi Buyuk xalqaro ko'rgazma davomida patent tizimi islohoti zarurati ochiq-oydin namoyon bo'ldi.

Institutsional islohotlardan so'ng 1852-yilda "Patent to'g'risidagi qonunga o'zgartirishlar kiritish haqida"gi hujjat qabul qilinib, shu yilning oktyabr oyida zamonaviy Patent idorasi tashkil topdi. Ushbu islohot ilgari samaradorligini yo'qotgan va murakkab bo'lgan Britaniya patent tizimining tubdan qayta ko'rib chiqilishiga olib keldi hamda patent olish jarayonini ancha soddalashtirdi. Endilikda talabnoma bilan birga ixtironing yozma tavsifi taqdim etilishi shart bo'ldi, shuningdek, patent arizalarini ommaviy ravishda e'lon qilish amaliyoti joriy etildi. Avval Buyuk Britaniya tarkibidagi har bir hudud uchun alohida patent berish tartibi amal qilgan bo'lsa, 1852-yilgi islohotdan so'ng yagona patent berish tizimi joriy etildi va jarayonga oid yuridik xarajatlar qariyb 75 foizga qisqartirildi.

Keyingi bosqich sifatida, 1883-yilda qabul qilingan "Patentlar, dizaynlar va tovar belgilari to'g'risidagi qonun" bilan Patentlar bo'yicha Bosh nazoratchi idorasi tashkil etildi hamda cheklangan hajmdagi ekspertiza o'tkazishga qodir bo'lgan maxsus ekspertlar shtati shakllantirildi. Ekspertiza jarayoni, asosan, patent spetsifikatsiyasida ixtironing mazmuni va qo'llanish tamoyillari aniq ifodalanganligini tekshirishga qaratilgan edi. Biroq mazkur davrda ixtironing yangilik darajasi bo'yicha huquqiy tekshiruv hali kiritilmagan edi.

1902-yilda qabul qilingan Patent to'g'risidagi qonun (Patent Act 1902) zamonaviy patent tizimi taraqqiyotida muhim burilish nuqtasi bo'ldi. Mazkur huquqiy hujjatga binoan, patent berilishidan avval, so'nggi 50 yil davomida Buyuk Britaniyada chop etilgan barcha patent spetsifikatsiyalari asosida ixtiro yangiligini baholash tartibi joriy etildi. Tekshiruv doirasi cheklangan bo'lishiga qaramay, ekspertizani samarali tashkil etish maqsadida Patent idorasi qayta tuzildi va mavjud 70 nafar imtihonchi bilan bir qatorda qo'shimcha 190 nafar mutaxassis jalb etildi. Bu hol patent himoyasining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi.

Amaldagi qonunchilik 1977-yildagi Patent to'g'risidagi qonundir (Patents Act 1977). Qonun zamonaviy texnologiyalarni o'z ichiga olish va farmatsevtika sanoatidagi yutuqlar kabi kelajakdagi texnologik o'zgarishlarga moslashishga imkon berish uchun ishlab chiqilgan. 1980-yillarda Evropa Patent idorasi (EPO) va Butunjahon intellektual mulk idorasi (WIPO) kabi milliy patent beruvchi organlar ishlab chiqildi. Ushbu organlar bir vaqtning o'zida bir nechta mamlakatlarda patent talabnomalarini bitta talabnomadan topshirishga imkon beradi.

AQSHda Federal patent qonunlari oldida patent amaliyoti masalasiga to'xtalsak, Amerikada dastlabki mustamlakachilik davrida patent berishni nazarda tutuvchi umumiy qonunlar mavjud emas edi. Biroq yangi mahsulotlarni ixtiro qilgan odamlar mustamlaka hukumatlariga murojaat qilishlari mumkin, bu esa ularga mahsulotlarga eksklyuziv tijorat huquqini berishi mumkin edi. Mustamlakalarda berilgan bunday huquqlarning eng birinchisi 1641-yilda Massachusetts shtatida bo'lgan. Massachusetts shtatining umumiy sudi Samuel Uinsloug 10 yil davomida tuz tayyorlashning yangi jarayonidan foydalanish uchun eksklyuziv huquq berdi. Bu ish norasmiy ravishda Amerikadagi birinchi "patent" sifatida tanilgan (United States Department of the Interior, 1865, p. 1842).

Boshqa shunga o'xshash eksklyuziv tijorat huquqlari boshqa koloniyalarda va Amerika Qo'shma Shtatlarining keyingi shtatlarida ham berilgan. Bu aktlar har bir shtatda patent berish bo'yicha umumiy qonunlar qabul qilinishidan oldin, koloniya yoki shtat hukumatlarining ma'lum odamlarga tijorat imtiyozlarini berish bo'yicha shaxsiy hujjatlari edi. Patent berish uchun xususiy hujjatlardan foydalanish odati ko'pincha Angliyada, xususan, 1624-yilgi Monopoliyalar to'g'risidagi nizomdan kelib chiqqan.

XVIII asrning oxiriga kelib, shtatlarda muayyan holatlarga oid aktlar o'rniga umumiy patent qonunlari qabul qilina boshladi. Ushbu davlat darajasidagi umumiy hujjatlar patentga talabnomalar, ekspertiza jarayoni va patent egalari umumiy shartlar uchun standartlashtirilgan tartiblarni belgilaydi. Umumiy patent qonunini qabul qilgan birinchi shtat 1784-yilda Janubiy Karolina edi (South Carolina Historical Society, 1907, p. 805).

Janubiy Karolina shtatining ushbu birinchi umumiy patent akti "San'at va fanlarni rag'batlantirish to'g'risidagi qonun" deb nomlangan. Garchi shartlarining aksariyati mualliflik huquqlarini himoya qilish bilan bog'liq bo'lsa-da, u quyidagi qoidani ham o'z ichiga olardi: "Foydali mashinalar ixtirochilari xuddi shunday imtiyozlar va cheklovlar ostida o'z mashinalarini 14 yil muddatga ishlab chiqarish yoki sotish bo'yicha xuddi shunday eksklyuziv imtiyozga ega bo'ladilar" (Cooper, 1838, p. 49).

Boshqa ko'plab shtatlar umumiy patent hujjatlarini qabul qilishda shunga ergashdilar, aksariyati ingliz amaliyotiga o'xshab 14 yillik muddatdan foydalanganlar. Biroq federal tizimsiz, bir nechta shtatlarda o'z ixtirosidan foydalanmoqchi bo'lgan patent egalari har bir shtatda patent olish uchun alohida ariza topshirishlari kerak edi, bu qimmat va ko'p vaqt talab qildi. Standartlashtirilgan milliy patent qonuni yanada samarali patent panjara jarayoni uchun zarur edi (National Research Council, 1993).

Birinchi marta 1787-yil 17-sentyabrda qabul qilingan Qo'shma Shtatlar Konstitutsiyasida intellektual mulkni himoya qilish ko'zda tutilgan. Ushbu qoida 1-moddaning 8-bandida keltirilgan:

"Kongress ... mualliflar va ixtirochilarga o'zlarining tegishli yozuvlari va kashfiyotlariga mutlaq huquqlarni cheklangan vaqtlar bilan ta'minlash orqali fan va foydali san'at taraqqiyotini targ'ib qilish vakolatga ega" (Constitutional Rights Foundation, 2008).

1790-yildagi Patent qonuni Qo'shma Shtatlardagi birinchi federal patent statuti edi. U "Foydali san'at taraqqiyotini targ'ib qilish bo'yicha qonun" deb nomlangan. Nizom ixcham bo'lib, faqat yetti qismdan iborat edi. Shtat qonunlariga o'xshab, federal qonun patent egalari o'z ixtirolaridan foydalanish muddatini uzaytirish imkoniyatisiz 14 yillik eksklyuziv huquqni berdi. Bu o'z ixtirolarini himoya qilish muddatini uzaytirishni istagan ko'plab ixtirochilar uchun qoniqarsiz edi. Ular ixtirolarini tijoratlashtirish uchun ko'pincha bir necha yil vaqt ketishini hisobga olsak, 14 yil yetarli emasligini ta'kidladilar (United States Copyright Office, 2013). 1790-yilgi Patent qonunining yana bir muhim jihati shundaki, u xorijliklarga AQSHda patent olishga ruxsat bermagan.

1790-yilgi Patent qonunida patent berish yoki rad etish vakolati faqat uch kishiga berilgan: Dav-

lat kotibi, urush kotibi va bosh prokuror. Patent talabgorlari patent olish uchun uchta mansabdor shaxsdan kamida ikkitasining roziligini olishlari kerak edi. Hujjatda ixtirolar “ilgari ma’lum bo’lmagan yoki foydalanilmagan” hamda “yetarli darajada foydali va muhim” ekanligi to’g’risida qaror qabul qilish uchun bir xil uch mansabdor shaxs tomonidan ekspertiza jarayoni o’tkazilishi nazarda tutilgan. Tez orada bu imtihon jarayoni asossiz darajada ko’p vaqt talab qilgani uchun tanqid qilindi. Shu bilan birga, patentlarni ekspertizadan o’tkazish va berish uchun mas’ul shaxslarning boshqa muhim vazifalari ham bor edi va bu jarayonni tezda amalga oshira olmadi (Watson, 2013). Patentni tekshirish uchun bir necha oy kerak bo’ldi.

1793-yilda 1790-yilgi qonun bekor qilindi va 1793-yildagi Patent qonuni bilan almashtirildi. Hujjat hozirgacha o’zgarmagan patentlar subyektlarini belgilagani bilan ajralib turardi: “har qanday yangi va foydali san’at, mashina, ishlab chiqarish yoki moddaning tarkibi va har qanday san’at, mashina, ishlab chiqarish yoki materiya tarkibidagi har qanday yangi va foydali takomillashtirish” subyekt sifatida belgilangan. Ushbu keyingi aktda patentga ariza berish jarayoni 1790-yilgi Patent qonuniga qaraganda ancha sodda edi. Patent so’ragan odamlar faqat Davlat kotibiga murojaat qilishlari kerak bo’lar, keyin esa Davlat kotibi Bosh prokurordan ekspertiza olishi kerak edi. Ekspertiza jarayoni patentlangan ixtirolarning “yetarli darajada foydali va muhim” bo’lishi kerakligi haqidagi bandni olib tashlash orqali soddalashtirildi. Ixtirolarning foydaliligi ahamiyatsiz bo’lsa ham, patent olish uchun “ilgari ma’lum bo’lmagan yoki foydalanilmagan” bo’lishi kifoya edi.

1793-yilgi Patent qonuni va 1836-yilda qabul qilingan navbatdagi Federal Patent qonuni qabul qilingandan keyingi davrda patentlarni olish ancha osonlashdi. 1790-yilgi Patent qonuni bilan 1793-yilgi qonun o’rtasida faqat 57 ta patent berilgan, ammo 1836-yil 2 iyulga kelib, jami 10 000 patent berilgan (Federico, 1990). Biroq bu berilgan patentlarning sifati hisobiga sodir bo’ldi. O’sha paytda Davlat kotibi bo’lgan Tomas Jefferson patent ekspertizasi jarayonida mutaxassislarni jalb qilish zarurligini tushundi. U ixtirolarning yangiligi va foydaliligini aniqlashda yordam berish uchun Pensilvaniya universiteti

xodimlarini yollagan. Ko’proq patent talabnomalari kelib tushganda patent idorasi har bir talabnomani yetarli darajada tekshira olmadi. Dyupri o’zining “Federal hukumatdagi fan: siyosat va faoliyat tarixi” kitobida: “Patent idorasi zaiflashdi, ammo ixtirochilar har doimgidan faolroq edi” deb izoh berdi (Dupree, 1986). Patentlar asl ixtiro bo’lmagan yoki foydali bo’lmagan obyektlar va protseduralarga berilgan. Ushbu samarasiz vaziyat davom etar ekan, patentning amal qilish muddati va huquqbuzarliklari bo’yicha ko’proq da’volar qo’zg’atildi. Patent egalari norozi bo’lib, sudlar patent da’volari bilan to’lib-toshdi.

1793-yildagi Patent qonuniga binoan Qo’shma Shtatlar chet ellik ixtirochilarga patent olish bilan bir vaqtda boshqa mamlakatlarning qaroqchilik texnologiyasiga ega bo’lgan amerikaliklarga patent berishni taqiqladi.

1836-yilda avvalgi aktlardagi muammolarni isloh qilish uchun yana bir federal patent qonuni qabul qilindi. 1836-yilgi Patent qonuni bir necha jihatdan ahamiyatli edi. Birinchidan, akt bilan rasmiy Patent idorasi yaratildi, u hali ham Davlat departamentining bir qismi hisoblanar, ammo endi Davlat kotibining vazifalari tarkibida emasdi. Bu Davlat kotibini boshqa ko’plab muhim vazifalarni bajarishi kerak bo’lganida patent berish kabi ulkan majburiyatdan ozod qildi. Davlat kotibi o’rniga Patent idorasiga Patentlar bo’yicha komissar raislik qiladigan bo’ldi. Patent idorasining bunday qayta tuzilishi patentga talabnomalarni ko’rib chiqish jarayonini yanada samaraliroq qilish imkonini berdi.

Ikkinchidan, qonun yangi berilgan patentlar haqidagi ma’lumotlarning butun mamlakat kutubxonalarida hamma uchun ochiq bo’lishini talab qilib, allaqachon patentlangan ixtirolarni qo’llashning oldini oldi. Har bir inson patentga ariza berishdan oldin uning ixtirosi haqiqatan ham original ekanligini tekshirish uchun ushbu ma’lumotlarga murojaat qilishi mumkin edi. Bu berilgan patentlar sifatini sezilarli darajada oshirdi. Uchinchidan, akt birinchi marta 14 yillik himoya muddatiga qo’shimcha ravishda 7 yilga uzaytirilishi mumkin bo’lgan patent shartlari bo’yicha uzoq davom etgan norozilikni bartaraf etdi. Patent bo’yicha vakilning ruxsati bilan tegishli sabablarga ko’ra, patent egalari o’z himoyasini uzaytirish uchun murojaat qilishlari mumkin bo’ldi. Va nihoyat, u AQSH fuqaroligi va

rezidentligi talablarini olib tashladi, bu esa chet elliklar uchun AQSH patentlarini olish imkoniyatini yaratdi (United States Congress, 1836).

1836-yil 13-iyulda 1-sonli patent berildi. 1836-yilda Patent idorasi ham oldingi barcha patentlarni "X" qo'shimchasi bilan qayta raqamlashtirdi. Bungacha patentlar raqamlar emas, nomlar va sanalar bo'yicha sanab o'tilgan. Qayta raqamlangandan so'ng AQSHning birinchi patenti *Patent 1X* bo'ldi. O'sha yilning 15-dekabrida Patent idorasida yong'in yuz berdi va faqat 2845 ta patent tiklandi. Natijada barcha patent talabnomalari ikki marta topshirilishi kerakligi haqidagi qonun paydo bo'ldi. Patent arizalarining ikki nusxasi uchun ushbu qonun 1870-yilda Patent idorasi chop etishni boshlaganida bekor qilindi (Matchette, 1995). 1849-yilda Patent idorasi Davlat Departamentidan Ichki Ishlar Departamentiga o'tkazildi.

1952-yilda zamonaviy Patent qonunining asosiy tuzilishi 1952-yildagi Patent qonuni bilan belgilandi. Ushbu tuzatishda ixtirochi nafaqat o'z ixtirosini, balki uning buzilishining asosini ham tasvirlashi kerak edi. Bundan tashqari, patent berish uchun ixtiro yangi va foydali bo'lishi, shuningdek, "noaniq" bo'lishi kerak edi. Patentlarning noma'lum bo'lishini talab qiladigan ushbu o'zgartirish jismoniy shaxslarni ma'lum bir sohada egalik qilish yoki asosiy bilimlar havzasidan mahrum qilishdan saqlash uchun amalga oshirildi.

1982-yilda bojxona va patent apellyatsiya sudi tugatildi va patent ishlari Federal tuman uchun yangi tashkil etilgan Apellyatsiya sudida ko'rib chiqildi. Federal Apellyatsiya sudi patentlarni ijobiy baholadi va ularning egalarini ko'proq himoya qilishni boshladi (Friedman, 2002, p. 427).

AQSH patent huquqida 1952-yildan beri amal qilib kelayotgan tizim 2011-yilda qabul qilingan "Amerika ixtirolari to'g'risida"gi qonun (*Leahy-Smith America Invents Act* – AIA) orqali tubdan isloh qilindi. AQSH yuqorida biz aytib o'tgan eski "*First-to-Invent*" (Kim birinchi ixtiro qilsa – o'shaniki) tamoyilidan voz kechib, xalqaro standart bo'lgan "*First-Inventor-to-File*" (Kim birinchi bo'lib patent idorasiga ariza topshirsa – o'shaniki) tizimiga o'tdi. Qo'shma Shtatlar hali ham birinchi ixtiro qilingan tizimdan foydalangan oxirgi mamlakat bo'lgan. AIA islohotlari

aralashuv jarayonlarini bartaraf etdi. Uning markaziy qoidalari 2013-yil 16-martda o'sha kuni yoki undan keyin berilgan patent talabnomalari uchun kuchga kirdi.

Dunyo bo'yicha eng rivojlangan davlatlardan biri – AQSHda mualliflik huquqi va uning himoyasiga doir qonun va normalarni o'rganib, eng maqbullarini yurtimiz qonunchiligiga kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi. AQSH Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunni yangilash boshqa yurisdiksiyalarda qanday himoyalar mavjud bo'lishi mumkinligi haqida o'ylashdan oldin mualliflar, avvalo, Qo'shma Shtatlardagi himoya doirasini tushunishlariga ishonch hosil qilishlari kerak. Qo'shma Shtatlar mualliflik huquqi to'g'risidagi qonun 1976-yildagi mualliflik huquqi to'g'risidagi qonun bilan tartibga solinadi. AQSH qonunchiligiga ko'ra, asl mualliflik asarlarida mualliflik huquqi himoyasi asar aniq ifoda vositasida mustahkamlanganidan keyin mavjud bo'ladi. Ya'ni mualliflik huquqi "g'oyani yozma shaklda qayd etish, qog'ozga tushirish" va original asar yaratishda mavjud.

Mualliflik huquqi AQSH Mualliflik huquqi idorasida ro'yxatdan o'tkazilishi mumkin bo'lsa-da, asarni ro'yxatdan o'tkazishga to'liq ruxsat etiladi. Bundan tashqari, agar muallif mualliflik huquqini asar nashr etilishidan oldin yoki asar birinchi nashr etilganidan keyin uch oy ichida ro'yxatdan o'tkazsa, u holda muallif huquqbuzarlik to'g'risidagi da'vo arizasida qo'shimcha chora-tadbirlarni, ya'ni advokatlik to'lovi va mukofotni talab qilishi mumkin.

Shuningdek, muallif asarga "mualliflik huquqi to'g'risida eslatma" qo'yishi shart emas. Mualliflik huquqi to'g'risidagi bildirishnoma "mualliflik huquqi" so'zi yoki mualliflik huquqi belgisi, birinchi nashr qilingan yil, mualliflik huquqi egasi shaklidagi bildirishnomadir. Biroq nashr etilgan asarlarga mualliflik huquqi to'g'risidagi bildirishnoma qo'yish yaxshi amaliyotdir va mualliflik huquqi Mualliflik huquqi idorasida ro'yxatdan o'tganmi yoki yo'qmi, buni amalga oshirish mumkin.

AQSHda intellektual mulk huquqi to'g'risidagi qonunlar keng qamrovli bo'lib, hokimiyat va huquqni muhofaza qiluvchi idoralar har qanday huquqbuzarlik bilan kurashishga qodir. Mamlakatda xorijiy va mahalliy huquq egalari uchun mualliflik huquqi va turdosh huquqlar himoyasi yuqori standart darajasida hisoblanadi. AQSHda 1927-yil

1-yanvargacha chop etilgan asarlar jamoat mulki hisoblanadi.

Ushbu qonunning 408-moddasi a bandiga ko'ra, AQSHda mualliflik huquqini himoya qilish uchun asarni ro'yxatdan o'tkazish talab etilmaydi. Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunga 1993-yilda mualliflik huquqini himoya qilishning texnik vositalarini chetlab o'tishni taqiqlovchi norma kiritilgan.

Patent huquqining tarixi jamiyatda g'oyalar va texnologiyalarni himoya qilishga bo'lgan institutsional yondashuvning uzluksiz rivojlanishini ko'rsatadi. Dastlab Yevropa davlatlarida patent tizimi boshidagi himoya mexanizmlari yaratilgan, bu mexanizmlar vaqtincha monopoliyalar orqali yangi texnologiyalarni ommalashtirish va investorni rag'batlantirish vazifasini bajargan. Bu tarixiy rivojlanish Yevropaning va keyinchalik AQSHning patent tizimlarini shakllantirishda asosiy ilhom manbayi bo'lgan.

Britaniyadagi Monopoliyalar to'g'risidagi akt, keyingi asrlardagi qonunchilik hamda sud amaliyoti patentlar va monopoliyalar o'rtasidagi chegarani belgilashda muhim rol o'ynadi. AQSHda esa konstitutsiyaviy va federal patent qonunlari patent tizimini milliy darajaga ko'tardi va uning maqsadi – "fan va foydali san'atni rivojlantirish"ni yuridik normalarga aylantirdi. AIA kabi zamonaviy islohotlar esa tizimni "birinchi ixtiro qilingan"dan "patent idorasiga birinchi ariza topshirilgan" (*first-to-file*) tamoyiliga o'tkazish mexanizmlarini yaxshilash orqali yangi bosqichni belgiladi.

Zamonaviy bosqichda patent tizimining negizi – innovatsiyani rag'batlantirish va ijtimoiy foyda bilan xususiy manfaatlar o'rtasida optimal muvozanatni ta'minlashdir. Xalqaro tashkilotlar (EPO, WIPO) va milliy islohotlar bir-birini to'ldirib, bir vaqtda global standartlashtirish va milliy himoya tizimini mustahkamlash vazifasini bajaradi. Patentlashni muvaffaqiyatli olib borish uchun ochiqlik, adolatli ekspertiza, texnik hamda iqtisodiy tahlil va jalb etish mumkin bo'lgan mexanizmlar zarur.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, patent huquqi insoniyat taraqqiyoti davomida shakllangan va takomillashib borgan murakkab huquqiy institutlardan biri hisoblanadi. Uning tarixiy rivojlanishi Yevropa davlatlarida boshlangan

bo'lib, keyinchalik AQSH huquq tizimida yanada mukammal shaklga ega bo'lgan. Patent tizimining evolyutsiyasi jarayonida ixtirochilar manfaatlari-ni himoya qilish bilan bir qatorda jamiyat manfaatlari ta'minlashga qaratilgan muvozanatli yondashuv shakllangan.

Zamonaviy bosqichda patent huquqi innovation iqtisodiyotning ajralmas elementi sifatida namoyon bo'lmoqda. U ilmiy-texnik taraqqiyotni rag'batlantirish, investitsiyalarni jalb qilish hamda yangi texnologiyalarni amaliyotga joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, patent tizimi bilan bog'liq monopoliyaga oid muammolar, ularning raqobat muhitiga ta'siri va huquqni qo'llash amaliyotidagi ayrim kamchiliklarni bartaraf etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Yevropa va AQSH patent tizimlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu mamlakatlarda patent huquqi aniq va shaffof tartibga solingan, ekspertiza tizimi mukammal yo'lga qo'yilgan hamda sud amaliyoti izchil rivojlangan. Xususan, patentga talabnoma berish, uni ko'rib chiqish va himoya qilish mexanizmlarining samaradorligi yuqori darajada ta'minlangan. Bu tajriba milliy qonunchilikni takomillashtirishda katta ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida ham patent huquqi sohasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq milliy patent tizimini yanada rivojlantirish uchun xalqaro standartlarga moslashish, patent ekspertizasining sifatini oshirish, sud amaliyotini takomillashtirish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Shu munosabat bilan, patent huquqi sohasida quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish choralari amalga oshirish maqsadga muvofiq: normativ-huquqiy bazani yanada rivojlantirish, patent berish jarayonini soddalashtirish va raqamlashtirish, ixtirochilarni rag'batlantirish tizimini kuchaytirish hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirish. Ushbu choralar milliy patent tizimining samaradorligini oshirishga va mamlakatning innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, patent huquqi nafaqat huquqiy institut, balki iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Uni takomillashtirish orqali innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, intellektual mulkni samarali himoya qilish va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish mumkin.

REFERENCES

- Bessen, J., & Meurer, M. J. (2008). *Patent failure: How judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk*. Princeton University Press.
- Constitutional Rights Foundation. (2008, Winter). The origins of patent and copyright law. *Bill of Rights in Action*, 23(4).
- Cooper, T. (1838). *The statutes at large of South Carolina: Acts from 1716 to 1752*. A. S. Johnston.
- Cornish, W. R., Llewelyn, D., & Aplin, T. (2019). *Intellectual property: Patents, copyright, trade marks and allied rights* (9th ed.). Sweet & Maxwell.
- Dupree, A. H. (1986). *Science in the federal government: A history of policies and activities to 1940*. Harvard University Press.
- Federico, P. J. (1990). *Operation of the Patent Act of 1790*. Patent and Trademark Office Society.
- Friedman, L. M. (2002). *American law in the twentieth century*. Yale University Press.
- Machlup, F., & Penrose, E. (1950). The patent controversy in the nineteenth century. *The Journal of Economic History*, 10(1), 1–29.
- Matchette, R. B. (1995). *Records of the Patent and Trademark Office*. National Archives and Records Administration.
- Merges, R. P., Menell, P. S., & Lemley, M. A. (2017). *Intellectual property in the new technological age*. Wolters Kluwer Law & Business.
- National Research Council. (1993). *Global dimensions of intellectual property rights in science and technology*. National Academies Press.
- South Carolina Historical Society. (1907). *The South Carolina Historical and Genealogical Magazine*. South Carolina Historical Society.
- Patent Act 1902 (2 Edw. 7, c. 34). UK Legislation. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Edw7/2/34/contents/enacted>
- Patents Act 1977 (c. 37). UK Public General Acts. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/37/contents>
- Topildiyev, V. R. (2013). *Rim huquqi: yurisprudensiya bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik* [Roman law: A textbook for undergraduate students of jurisprudence]. Yangi asr avlodi.
- United States Congress. (1836, July 4). *Patent Act of 1836, ch. 357, 5 Stat. 117*.
- United States Copyright Office. (2013). *Copyright law of the United States of America and related laws contained in Title 17 of the United States Code*. <https://www.copyright.gov>
- United States Department of the Interior. (1865). *Manufactures of the United States in 1860: Compiled from the original returns of the eighth census, under the direction of the Secretary of the Interior*. U.S. Government Printing Office.
- Watson, J. (2013). *A history of the United States Patent Office*. Historical Markers. <https://www.historical-markers.org>

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 3-SON

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3>.

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>